et supremus inquisitor, cuius manus minime subterfugere possunt, per se ipsum immediate variis suppliciis in hoc etiam saeculo illos afficit : Simon enim magus per aera magica arte volitans, divina virtute semimortuus in terram concidit, ut Arnobius (*l.* 2. *contra gentes*) scribit : Constantius Arrianus gravissimo dolore confectus, instar rabidi canis vitam exhalavit, ut refert Ammianus Marcellinus (*lib.* 21. *hist.*): Manichaeus per sententiam in eum latam a rege Persiae, integra pelle detracta, decorticatus fuit, ut d. Epiphanius (*haeres* 66) tradit : Montanus carnifex sui ipsius extitit, cum seipsum e collo suspendit, ut Eusebius (*l.*5.*histor.c.*16) testatur: Parmenianus mortuus est decerptus et dilaceratus ab eisdem canibus, quibus sanctam Eucharistiam, de qua d. Thomas (*in prosa*) dixit: *vere panis filiorum, non mittendus canibus*, impudentissime proiecerat, ut Optatus (*lib.*2.*contra Parmen.*) contestatum reliquit : Arrius ventrem purgans, etiam intestina summo dolore effudit, et animam diabolo tradidit, ut Athanasius (*orat.* 1. *contra Arrium*) affirmat: Valens Arrianus vivus fuit concrematus, ut Ruffinus (*l.*11.*suae hist.c.* 13) commemorat: Iulianus apostata instar Datan et Abiron a terra fuit devoratus, id referente Nazianzeno (*or.ad Athan.*): Nestorius illud tormenti inauditum genus sustinuit, ut a vermibus sacrilega eius lingua, quae tot errores protulerant, corroderetur, ut Evagrius narrat (*l.suae hist.c.* 7): Anastasius haereticus imperator fulmine coelitus demisso, misere interiit, ut apud Cedrenum (*in suo compend. hist.*) legimus: Calvinus pediculis, vel vermibus, ut alii volunt, consumptus, vitam praesentem cum morte commutavit, ut scripsit Hieronymus Bolzeus (*in l. de vita illius*). Ecce igitur quam veraciter b. Virgo de haereticis prophetavit : *Dispersit superbos mente cordis sui;* cum ab excelsis ac superbis illis cogitationibus alta sapientibus ceciderint, miserrimo mortis genere vitam finientes.

Advertere tamen oportet, in his verbis assignasse beatam Virginem communem radicem unde pullulant haereses, nempe superbiam; volentes enim haeretici arcana nostra fidei humanae rationis discursu ponderare, inventi sunt minus habentes, quam catholica veritas doceat; in cuius figuram apud d. Ioannem (*l.* 6 *suarum revelationum*) lego, vidisse equum nigrum et equitem super illum stateram habentem in manu sua: eques hic super equum nigrum haeretici hominis typum gerit, qui super caliginosam ignorantiae suae abyssum equitans, statera fallaci humanae rationis divina mysteria superbe, et petulanter praesumit ponderare et mensurare, immemor quod Deus ad mensuranda ea, quae ad sanctuarium pertinebant, legem olim statuit, ne communi statera quispiam uteretur, sed propria et speciali ipsius sanctuarii : ad mensurandas quidem catholicas veritates fallax est sola humana ratio ; vera et fidelis statera est divina revelatio, et Ecclesiae catholicae expositio; quam quia superbi haeretici respuunt, etiam a Deo respuuntur, beata Virgine dicente: *Dispersit superbos mente cordis sui.*

Ad extremum illud dicendum restabat, quando opportunius haereticae istae vulpes capiantur. Spiritus sanctus certe id non obscure docuit, dum monet, cum parvulae sunt, comprehendi debere (*Cant.*2): *Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas:* vulpeculae parvulae quantum captu sunt faciles, tantum inveteratae vulpes sunt difficiliores; graeco enim proverbio vulgato dicitur: *Annosa vulpes haud capitur laqueo :* non dissimiliter recentes haeretici facilius ad catholicam fidem redeunt, annosi vero et inveterati ita tenaciter suis impiis adhaerent erroribus, ut difficillime ab eis divellantur. Quantum autem intersit principiis obstare, et non sero medicinam parare, experientia ipsa cum magna Ecclesiae iactura comprobavit: modicum quidpiam est ignis scintilla, si tamen in pulverem bellicum incidat, arces et civitates solo aequat : parum fermenti modicum quidpiam est, et tamen totam massam acidam reddit : modicum cancri exiguo membro insidens per totum corpus paulatim serpit: una pecus non semel totum gregem infecit. Oportet igitur ad haec incommoda vitanda, ut absque ulla mora, scintilla extinguatur, fermentum massae non misceatur, cancer ulterius progredi prohibeatur, alioquin domus tota, massa tota, corpus totum, grex totus concremabitur, corrumpetur, cancro putrescet, et morbida fiet. Scintilla quidem unica fuit Arrius in Alexandria ; quia tamen absque ulla interposita mora non fuit extincta, quasi totum Orientem combussit: parum fermenti fuit Donatus in Hippone; quia tamen continuo non fuit segregatus a fidelium massa, brevissimo tempore magnam Africae partem corrupit: pestilens cancer erat Marion in Ponto ; quia tamen statim non fuit praecisus, haereticae doctrinae cancro partem septentrionis non modicam exulceravit: una sola pecus morbida erat Lutherus in Witemberga;quia tamen confestim a grege non fuit expulsus, ingentem partem occidentis labefactavit. O insignem nostrae Hispaniae laudem, quod nullum umquam genuerit Hispanum, novae sectae inventorem ! Hispanus quidem fuit Priscillianus;non tamen haeresis inventor ; eam enim didicit a monacho quodam aegyptio, Marco nomine, haeretico gnostico: Haeresis Arriana ortum habuit in Alexandria, per Gothos vero in Hispaniam introducta, penitus tamen fuit extincta felici regis Recaredi tempore. Vigilantium haereticum quidam putant fuisse Hispanum, alii Gallum; hoc tamen licet in dubium vertatur, certum tamen est ex Gallia eam haeresim adduxisse, ubi edoctus et instructus fuit a sua inventute per plurimos annos. Quod si in Hispania pullulare coepit haeresis, integerrimam Deiparae virginitatem negans, Teudus, et Pelagius Gallici haeretici illam asportarunt, quos tamen verbo, et scripto acriter confutavit, et convicit sanctus Ildephonsus Hispanus archiepiscopus Toletanus. Ad haec cum haeretici Albigenses in Gallia suam diffunderent haeresim, sanctus Dominicus Hispanus, non solum Hispaniae, sed totius Ecclesiae catholicae decus, et ornamentum, illos acerrime expugnavit, et Domina Blanca regina Galliae, Hispana tamen

natione, catholicae fidei zelo accensa penitus illos extinxit. Unde Genebrardus, licet natione gallus, veritate tamen compulsus acrimoniam considerans, qua Hispani tam haereticos, quam paganos extirpare conantur (*lib.* 4. *suae Chronogr.*) dixit: *Quasi Hispanorum opus sit expugnare infideles, et paganos.* Et ibidem paucis interpositis, loquens de rege Hispaniarum Ferdinando subdit haec verba: *Quo anno in perpetuum Iudaeos suis hispanicis regnis expulit, et ut haereticos, et Mauros penitus inde evelleret, Inquisitionis Officium instituit, cui etiam rex ipse subesset:* haec ille. Cum autem dixit: *Inquisitionis officium instituit*, subintelligi debet ex auctoritate a Sede apostolica ad id ei concessa. Ingentes igitur gratias Deo optimo maximo referat catholica nostra Hispania, sub catholico per antonomasiam Hispaniarum rege Philippo Tertio, quod, ut sponsus dixit (*Cant.* 2): *vinea nostra floruit*, cum alioquin Angliae vinea pericrit, Germania a singulari apro partim depasta lugeat, Gallia vero in permultis eius locis, proh dolor! penitus aruerit: gratias iterum immortales Hispania Deo referat, quod si quandoque, quod raro contigit, haereses in ea pullularunt, adventitiae quidem fuerunt, non ibi exortae, continuoque illae a vigilantissimis contra haereticam pravitatem iudicibus resecantur, et cum earum asseclis comburuntur, ut sic integra, inviolata, sincera, pura ac irrefragabilis Christi fides semper permaneat: cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXIII.

Eadem verba: Dispersit superbos mente cordis sui, *iuxta quorumdam Patrum sententiam de daemonibus explicantur, nec non de omnibus superbis indiscriminatim, variique modi commemorantur, quibus divini brachii potentia illos disperdit, et dissipat.*

Nomine *superborum* b.Virginem comprehendisse Luciferum, et omnes eius consortes, testantur cum d. Augustino (*tract. super Magnific.*), Eusebius Emissenus (*hom. feriae sextae ante* 4. *Domin. Advent.*), dum ait: *Fecit potentiam Dominus in brachio suo, quia diabolum vicit, et infernum spoliavit:* necnon eruditus auctor Salmeron (*super Mag. tom.* 3. *de infant. Salv.*) dicens : *Quod ergo ait, dispersit, ad superbos et elatos daemones virtute brachii huius e coelo exturbatos referendum est, ut interpretatur Euthymius.* Scio Theophylactum per hos *superbos* intellexisse malignos spiritus, qui Christi virtute, et imperio de corporibus humanis pellendi erant, ut id testimonium esset, se ad eripiendas animas a satanica potestate venisse ; sed verius apparet ad omnes daemones verba illa extendi, ut praecitati Patres volunt, et tradit d. Thomas (*in sua Catena super cap.* 1. *Luc.*), et docuit Hugo Victorinus in haec verba: *Fecit potentiam in brachio suo, quia per humilitatem Filii sui diabolum vicit, ideo fecit potentiam in brachio suo. Brachium eius Filius est. Potentiam in brachio fecit, quia per id, quod factum est in ipso, redemptum est, quod factum est ab ipso.* Accedit, quod daemones sunt superbi per antonomasiam, iuxta illud Davidis (*Psal.* 73): *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper:* rationabiliter ergo hi Patres nomine *superborum* intelligunt omnes daemones indiscriminatim. A primordiis quidem creationis angelorum, Lucifer supremus omnium illorum miram suam pulchritudinem intuens, veluti alter narcissus, in amorem sui exarsit; ut enim Ezechiel dixit (*cap.* 28), erat *signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuit.* In quibus verbis vocans illum signaculum similitudinis, significare voluit imaginem fuisse ad vivum beatissimam Triadem exprimentem: sancta quippe, et adoranda Trinitas, magnitudo, sapientia, et pulchritudo, est Pater potentia, Filius sapientia, Spiritus sanctus pulchritudo : lucifer autem ex his omnibus, hoc est, potentia, scientia, et pulchritudine plus ceteris participavit, ideo *signaculum similitudinis* illum propheta appellavit. Complacens igitur Lucifer in se ipso, adeo intumuit, ut Ezechiel dicat (*cap.* 29): *Elevatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego sum, et in cathedra Dei sedeo, et dedisti cor tuum quasi cor Dei :* hoc est, nullum sibi superiorem recognoscens, quod adeo proprium est Dei, ut nec de potentia Dei absoluta alteri per naturam, aut privilegium convenire queat; Lucifer autem non contentus adversus Deum insurrexisse, tentavit reliquos omnes angelos in suam sententiam trahere: cum enim esset plenus sapientia, confidebat facile omnes eius suasione voluntati suae consensuros; ait enim de illo Ezechiel (*cap.*31) sub nomine Assur: *Flumina eius manabant in circuitu radicum eius, et rivos suos emisit ad universa ligna regionis, et multiplicata sunt arbusta eius, et elevati sunt rami eius prae aquis multis:* hoc est, flumina, et rivos consilii, et doctrinae suae ad universos angelos misit, ut eos circumveniret ; qua irrigatione arbusta, et rami eius creverunt, siquidem tertiam angelorum partem in suam traxit falsam, et erroneam opinionem (*Ezech.*31): *Et aemulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quae erant in paradiso Dei:* non dixit absolute, omnia ligna, quia non omnes angeli illi paruerunt, sed cum restrictione, *omnia ligna voluptatis:*ut significaret eos solos angelos ei consensisse, qui gloriae suae voluptatem, non Dei honorem, et gloriam quaesiverunt, quosque amplius delectabat servire creaturae, quam Creatori. Sed heu miserum Luciferum ! heu infelices eius asseclas! non quidem pro votis, ut falso sibi futurum blandiebantur, sed contra vota omnia illis contigit: dicebat Lucifer: *In coelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super latitudinem nubium, similis ero Altissimo ;* sed confestim mente cordis sui dispersus est, audiens sibi dici (*Isai.* 14): *Veruntamen in infernum detraheris, in profundum laci:* neque solum ipse, sed et omnes eius sectatores,Ezechiele dicente (*c.*31): *Ecce deductus est cum lignis voluptatis ad terram ul-*

timam. In deliciis quidem paradisi Dei positi erant pleni sapientia, et perfecti decore; verum quia altiora se quaesierunt, et sapere tentarunt, plusquam oportet sapere, deorsum miseri ceciderunt; et quanto velocius ad alta festinarunt, tanto celerius ad ima descenderunt. Gloriabatur Lucifer se esse Deum, qui fons est omnis pulchritudinis, et origo totius munditiae; ipse tamen talem mutationem sustinuit, ut iam spiritus immundus, spiritus turpis, et sordidissimus sit, ut et nomina post lapsum sibi imposita apertissime indicant: *Satan, diabolus, serpens, draco, leviathan, beelzebub, belial, behemoth, astaroth, mammona, et asmodeus:* in rebellione sua nomen accepit *satanae:* in casu de coelo in infernum, *diaboli:* in deceptione Evae, *serpentis, et draconis:* quia vero partem superiorem inferiori subdere facit, *leviathan* nominatur; quia sordidis cogitationibus mentem humanam replet, *beelzebub* dicitur; quia aeternam nostram damnationem ardenter desiderat, *belial* vocatur; quia per peccatum brutis animantibus hominem similem facit, *behemoth* appellatur; quia ad avaritiam animos excitat, et stimulat, *astaroth* nuncupatur, et *mammona*; ac tandem, quia per luxuriam dementat, et aufert cor, *asmodei* nomine significatur. Ad haec, omnes Luciferi, et sequacium illius cogitationes potenter dispersit, et frustratus est, et quae contra Deum machinati sunt, Dei brachium in illos penitus retorsit. Cogitabat satanas, cum primum hominem ad peccatum impulit, totum humanum genus in perpetuum fore evertendum, inde tamen ansam sumpsit Deus, ut docet angelicus doctor (3. *p.*), ad hoc ut Filium suum mitteret, factum ex muliere, factum sub lege, ut Pauli verbis utar. Cogitavit satanas Christum turpi morte occidere, iuxta illud (*Ioan.* 8): *Ille homicida erat a principio* in intentione, postea in executione, ut nomen, et famam eius non solum obscuraret, sed et penitus extingueret; sed tam longe abfuit a scopo, ut per mortem turpissimam crucis immortalem famam clarissimumque nomen Christus Dominus sibi comparaverit, Apostolo dicente (*ad Philip.* 2): *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen.* Cogitavit tandem daemon per martyrum frequentem necem Christi religionem execrabilem reddere, et in dies illam minuere; tamen hoc eodem medio amplius et amplius nova incrementa suscipere coepit, quia dum terra Ecclesiae grana illa mortificata suscipiebat, et illorum sanguine irrigabatur, foecundior fiebat, adeo ut incessanter nova germina quotidie pullularent, quibus christiana religio numquam crescere, et augeri cessavit, et cessat.

Illud tamen Christi victoriam adversus daemonem illustriorem reddit, quod sicut David, ut gloriosior esset de gigante Goliath triumphus, non ferreis armis indutus, non hastam vibrans, non ensem evaginans, sed baculo, et saxo illum expugnavit, ita Christus Dominus infirmis, et imbecillibus humanae carnis armis diabolicas potestates debellavit. Solent quidem duces in praelio pugnaturi mortale corpus protegere, et, ut indemnes in hostes irruere possint, probatissimis armis se communire; e contra tamen Filius Dei factitavit, qui cum esset naturae immortalis, et in palestram cum immanissimo hoste congressurus descenderet, armis mortalis ac passibilis carnis se induit, ut in ea inimicorum omnes impetus posset suscipere, et moriendo, mortem ipsam, et eius pariter hostes superare. Id quod ego in ipso Dei Filio multo potentius, ac admirabilius esse puto, quam si ipse non moreretur. Sicut enim in tribus illis pueris longe admirabilius fuit, quod ingressi in caminum ignis per eum deambularent, quam si eo numquam ingrederentur: et in Iona, etiam multo admirabilius fuit, quod in cete deciderit, et nihil inde mali perpessus fuerit, quam si absorptus numquam fuisset; sic in Dei Filio maiorem admirationem attulit, quod mortuus mortem profligeret, quam si non mortuus fuisset: in illo enim multo maiorem, quam in hoc potentiam commonstravit. Unde eleganter Hugo Victorinus (*super Magnif.*) dixit: *Fecit potentiam, fecit infirmitatem, et ipsa infirmitas potentia fuit; quia per illam victus est diabolus, et homo de eius potestate ereptus;* haec ille. Sed audi d. Augustinum (*super Psalm.* 138): *Saeviens tradidit Christum, saeviens crucifixit, et crucifixo Christo redemptus est orbis terrarum. Ecce saevitia diaboli diabolo obfuit, nobis autem profuit: saeviendo enim, quos tenebat, amisit.* His similia scripsit Leo Papa (*ser.* 10. *de pass. Dom.*) in haec verba: *Clavi illi, qui manus Domini pedesque transfoderant, perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum poena membrorum, inimicarum fuit interfectio potestatum.* Evenit diabolo in morte Christi illud quod olim impiissimo illi Aman evenisse legimus, qui in eodem ipso patibulo, quod Mardochaeo paraverat, suspensus est. Paravit diabolus crucem Christo, sed non ille, inquantum Deus, sed diabolus in ipso patibulo transfixus est, ut enim dixit Rupertus (*l.* 3. *de victor. Verbi Dei c.* 3): *Triumphante Verbo, quod impassibilis Deus est, et sumpta carne in immortalitatem, quae ad breve tempus passa est mortem, ipsum homicidam Deus vivens in suo machinamento strangulavit.* Bene ergo de Christo dicit Apostolus (*Coloss.* 2): *Delens, quod adversus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, et explorans principatus, et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso:* ecce impletum: *dispersit superbos.* Unde de Lucifero, et eius consortibus divini brachii potentia triumphans in aeternae damnationis barbatrum eos detrudit, ubi impletum fuit fecisse illos cadere a *mente cordis sui*, hoc est, deturbavit eos ab elatis eorum conceptibus, vanis, et futilibus cogitationibus: relativum enim illud *sui*, ut Euthymius (*in cap.* 1. *Luc.*) explicuit, referri debet ad superbos ipsos, ita ut superbi fuerint apud se ipsos in cogitatione cordis sui elati; quod graecus interpres plane asseruit, dum vertit: *dissipavit superbos cogitatione cordis earum:* non tamen propter hoc abiiciendam puto expositionem d. Augustini (*super Magnif.*),

d. Bonaventurae (*in c.* 1. *Luc.*), Hugonis Victorini (*annot. super Magnif.*), et Eusebii Emissenii (*hom. fer. sextae ante* 4. *Dom. adventus*), qui relativum *sui* non ad superbos, sed ad Deum ipsum referunt, qui *mente cordis sui*, hoc est, profundo suo consilio, *dispersit superbos* daemones, ita ut a bona Dei cogitatione, benevoloque eius corde, quo illis favere studebat, ita dissipati sunt, et abiecti, ut eorum nolit in suum bonum recordari amplius, cogaturque semper contra illos indignari propter ingentia eorum peccata.

Ceterum ad communem sensum istorum verborum, *dispersit superbos*, accedens, quo unanimi consensu fere omnes Interpretes intelligunt indiscriminatim omnes tumore superbiae inflatos, assero, quod cum Sapiens dixerit (*Pro.* 21): *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, variis modis infinita Dei sapientia, et prudentia dissipat, ac frustratur eorum cogitationes, et comprehendit sapientes in astutia sua. Primo quidem vi, et iure belli: mens enim malignorum, et superborum est quasi arx, et munitio malorum, inimicorumve consiliorum, et perversarum cogitationum, quibus superbia humana, ac terrena sapientia adversus Deum insolescunt, et quasi firmissimis munitionibus contra omnem externam potentiam se praemunitos existimant. Hos Deus obsidet, expugnat, capit, et apprehendit omnibus humanae industriae machinis destructis et dissipatis: *Non enim est prudentia, vel consilium contra Dominum.* Dispergit igitur Dominus munitissimos quosque superborum colles, invadens eos bellico more, et destruens eorum mentes et cogitationes; verbum enim hebraeum, Lacham, significat vi, et iure belli capere, a quo verbo urbes, aut arces capi dicuntur (*in lib. Num. Deut. et Reg.*): unde in lib. Iudith.: *Sic fiant et isti Domine, qui confidunt in multitudine sua, et in curribus suis, et in contis, et in scutis, et in sagittis suis, et in lanceis gloriantur, et nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio. Erige brachium tuum, sicut ab initio:* et ibidem, *Dominus nomen est tibi: erige brachium tuum, sicut ab initio, et allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua.* Solet autem Deus in hac bellica expugnatione inimicorum arma in illos retorquere, et illos propriis armis prosternere et expugnare. Et quemadmodum tormentis aeneis ab hoste captis, dux quisque fortissimus ad reliquas hostium machinas expugnandas progreditur, sic Deus superborum astutia et calliditate, et eorum perversis cogitationibus ad eorum vires superandas et conatus expugnandos utitur, quod est illustrissimum victoriae genus. Hoc enim nomine dixit David gladium illum, quo Goliath superavit, similem non habuisse, eo quod ab ipso hoste detractus, hostem necaverit: et Iudith (*c.* 9) inquit: *Fac Domine, ut gladio proprio eius superbia amputetur.* Secundo dispergit Deus superbos, comprehendens illos, quasi iudex in fragranti, ut dicunt, delicto, iuxta illud Iosue (*cap.* 7): *Sors invenit Achan:* hebraice: *Deprehensus est Achan:* graece: *Ostensus est*, hoc est, *manifestatus est.* Nec saepe aliter Deus superbos et astutos deprehendit, nisi abscondita illorum consilia, et cogitationes occultas, ante oculos omnium obiiciendo. Quare per Sapientem impii conquerunntur (*Sap.* 2): *Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum, etc. tamquam nugaces aestimati sumus ab illo.* Tertio dispergit Deus superbos quasi reos, permittens illos captivos, detentos, et apprehensos in vinculis, et laqueis suorum peccatorum, ut Salomon docuit, dicens (*Prover.* 5): *Iniquitates suae capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur:* ubi d. Hieronymus ait: *Qui funibus peccatorum suorum constringuntur, cum incessabili augmento suae pravitatis intereunt. Qui enim funem facit, torquendo semper, et involvendo filis fila adauget. Talis est fortitudo operum malorum, tales libri haereticorum, in quibus prava pravis nectentes, non aliud scribendo, quamquo se arctius obligent, agunt;* haec ille. Atque huc faciunt verba illa Ecclesiastici (*c.* 11): *Sicut enim eructant praecordia foetentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum; sic et cor superborum.* Dispergit igitur Deus peccatores apprehendens illos, et constringens in sua ipsorum astutia, ac propriis dolis, tamquam vinculis, summisque difficultatibus eos illaqueans, unde se extricare non facile queant; quin potius in voracissimas aeterni ignis flammas misere incidant. Quarto apprehenditur superbus in astutia, metaphora deducta a venatoribus, qui retia ex ingenio, seu industria conficiunt ad aves, et feras illaqueandas; sic dicit Isaias (*c.* 24): *Et erit qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam; et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo:* ubi Hieronymus (*super c.* 24. *Isai.*) exponens hanc sententiam ait: *Cumque se putaverint fugisse, ex alio incidentes in aliud, et quocumque se verterint, impendentem iram Domini non evadent.* Et Ieremias (*c.* 5) similiter ait: *Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes, quasi aucupes, laqueos, et pedicas, ad capiendos viros: sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenae dolo:* ubi idem Hieronymus (*super cap.* 5. *Ierem.*) ait: *Quodque nos diximus, insidiantes, quasi aucupes, in LXX. non habetur: Aquila, et Symmachus transtulerunt: quasi rete aucupis; quia etiam qui bonus inter eos videtur, et rectus, instar aucupis tendit insidias, dum invicem se venantur ad mortem, et aliorum damnis, atque dispendiis, suas complent domos, ut impleatur philosophorum illa sententia: Omnis dives; aut iniquus, aut haeres iniqui.* Idem innuit David (*Psal.* 72): *Veruntamen propter dolos*, seu, *iuxta dolos*: vel, ut Euthymius explicat, *ob eorum dolos, posuisti*, seu *parasti eis mala*, seu *laqueos: deiecisti eos, dum allevarentur*, seu ut Euthymius legit, *elevarentur*, hoc est, iuxta suos ipsorum dolos, fraudes, astutias, laqueos illis paras, et in ipsis suis fraudibus, tamquam in margine foveae constitutos, facile eos deiicis praecipites, incidunt que in foveam, quam aliis per dolum, et fraudem paraverant. Et hi, qui maxime oculati videntur, non vident laqueos, nec foveam, in quam incauti coniiciunt pedes. In his vero laqueis non deest etiam suus cibus, et illece-

bra, quibus sicut aviculae inescantur, videlicet, spes lucri, honoris, et voluptatis, sicut scriptum est apud Sapientem (*Sap.* 14): *Creaturae Dei in odium factae sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium.* Idem etiam Euthymius (*super verba eiusdem Psalmi*): *Deiecisti eos, dum elevarentur: cum in altum iam elevati essent, divitiisque et omni felicitatis genere sublimati, tu eos rursus confregisti.* Quinto dispergit Deus superbos, potenti sua manu illos comprehendens, quantumvis alioquin longissime per superbas suas cogitationes a Deo se sequestraverint, et fugerint, iuxta illud (*Ps.* 138): *Si assumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua*: ubi Euthymius (*super Ps.* 138) per *pennas* potentiam illam mentis intelligit, qua humanus intellectus movetur: *Si alis*, inquit, *intellectus mei in abyssum maris pervenero, eo consilio, ut illic saltem possim a te abscondi, potentia tua nihilominus illuc etiam me deducet, et rursus detinebit me, hoc est, neque illuc etiam sine tua potentia accedam, quin immo illo praeibit me, illac iter concedet, atque illic etiam me detinebit, ita ut illuc evadere non valeam.* Sexto, et ultimo, Deus dissipat cogitationes superborum, reprehendendo illos, et arguendo: dum enim Deus convincit illos errare, et manifestat suis dolis deceptos fuisse, arguit, reprehendit, et dissipat illorum mentes, et consilia, ut faciet in extrema iniquorum damnatione: unde Salomon (*Sap.* 1) dixit: *In impiorum cogitationibus interrogatio erit; sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius*, quod Paulus aliis verbis significavit (1. *Cor.* 3): *Comprehendam sapientes in astutia eorum*: ubi Ambrosius, Theophylactus, et Olimpiodorus legunt: *Reprehendam sapientes*, seu, *arguam.* Quo etiam modo legit Cyprianus (*li.* 3. *testim. ad Quir.*). Facit ad idem illud Davidis (*Psal.* 93): *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt*, notitia scilicet reprobationis, et condemnationis: et illud (*Psal.* 118): *Increpasti superbos: maledicti, qui declinant a mandatis tuis*: ubi adverte, Deum tripliciter increpare peccantes, potenter, prudenter, et clementer; potenter increpat peccantes ex industria; prudenter, peccantes ex ignorantia; clementer, peccantes ex fragilitate: tanta est Dei bonitas, et clementia! cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

In eadem verba: Dispersit superbos mente cordis sui: *proponuntur tremendi modi ex sacris literis deprompti, quibus Deus animam impii in hoc saeculo disperdit.*

Quibus modis Deus animam impii dispergat, Isaias (*cap.* 1) pulchra similitudinum varietate ad vivum describit: *Vae*, inquit, *genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt. Super quo percutiam vos ultra, addentes praevaricationem? Omne caput languidum, et omne cor moerens. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas; vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae igni: regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur, sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Sion, ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas, quae vastatur;* haec ibi. In quibus verbis septem rebus gens peccatrix, et populus iniquitate gravis, et semen nequam, et filii scelerati apposite comparantur. Quod etiam ex comment. d. Hieronymi in Isaiam aperte colligitur. Primum ergo peccatrix anima a Deo derelicta comparatur infirmo, ulceribus pleno, atque in singulis corporis partibus insanabili fere morbo confecto. Porro peccatum est quoddam corpus, ut dixit Paulus (*Rom.* 6): *Ut destruatur corpus peccati.* Describamus nos huius corporis membra, et liquido constabit, omnes eius partes infectas, languidas, et ulceribus plenas esse. Est sane intellectus huius corporis, quod est peccatum, caecitas; voluntas vero, cupiditas, et inclinatio ad malum; memoria, oblivio Dei, et beneficiorum eius; oculi, adulteria; os et aures blasphemiae, et maledicentiae; nasus, affectus ad libidinosos, et sensuales odores; venter, ingluvies, commessationes, et ebrietates: tactus, mollities, et delectatio in actibus venereis; brachia, inimicitiae, et rixae; manus, et digiti, furta, et rapinae; coxae, et femora; fornicationes, adulteria, et alia huiusmodi opera; genua, inconstantia, et debilitas in bene operando; crura, iniquae, et iniustae actiones; pedes, gressus pravi, et impudici. Atque ita *a planta pedis usque ad verticem non est* in hoc corpore, quod describimus, sanitatis vestigium aliquod. E contrario animae iustae omnia membra, partes, seu ossa, sic potentiae animae in Scripturis appellantur, integra, firma, ac virtutibus roborata esse dignoscuntur. Eius intellectus est veritas; voluntas, bonitas; memoria, Dei recordatio, et beneficiorum eius memoratio; oculi, Dei cognitio; aures, fides; nares, spes coelestium; gustus, desiderium rerum supernaturalium; tactus, exercitatio sensuum in rebus spiritualibus; brachia, concordia, et charitas erga proximos; manus, iustitia commutativa, et distributiva; femora, temperantia, et castitas; genua, robur, et potentia in bene operando; tibiae, promptitudo ad bona opera exequenda; pedes, pacifici, et virtuosi affectus. Et quemadmodum Deus custodit haec omnia iustorum ossa, ita ut nec ullum ex illis conteratur, sic ex adverso omnia impiorum ossa disperdit, frangit, comminuit (*Psal.* 33): *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*: et illud (*Psal.* 144): *Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet*: ubi Euthymius (*in Psal.* 244) ait: *Custodit Dominus omnes diligentes, scilicet eum ex toto corde; custodit autem ab his omnibus, a quibus custodire decet. Et omnes peccatores disperdet eos*

scilicet, qui immedicabili morbo laborant: disperdet autem eos, seu exterminabit eos a populo suo. Ad hanc autem similitudinem amplificandam perbelle ea faciunt, quae Hieronymus scribit in commentario super Isaiam de peccatis populi iudaici, quae per metaphoram, et piam translationem ad animam iniquam transferri possunt. Secunda similitudo animae iniustae est *Terrae desertae.* Audi Hieronymum: *Possumus*, inquit, *haec tropologice de peccatoribus accipere, qui de sanctitate pristina corruunt, postquam contrariis fuerint traditi potestatibus, quod omnia eorum bona veniant ad desertum, et prioris iustitiae Deus non recordetur;* haec ille: sicut autem desertum, ut notat Rupertus (*lib.* 1. *Genes.*), est locus, ubi non est hominum habitatio, sed ferarum; sic anima, quae tota a peccatis, et daemonibus occupatur, omnibus divinis auxiliis efficacibus destituta, atque angelicis persuasionibus resistens, *desertum* dicitur. Et quemadmodum deserti montes dicuntur partes ad utrumque polum inhabitabiles propter frigus, et zonam torridam; sic anima charitate destituta, et ardore concupiscentiarum effervescens, recte *deserto* comparatur. De qua irrisorie (*Sophon.* 2) dixit: *Haec est civitas gloriosa, habitans in confidentia: quae dicebat in corde suo: Ego sum, et extra me non est alia amplius: Quomodo facta est in desertum cubile bestiae? Omnis qui transit per eam, sibilabit, et movebit manum suam.* Quae verba apposite animae superbae ruinam, et desolationem declarant, et angelorum irrisionem, et sibilum in animam, quae cum in Dei iustitia gloriosa exultaret, et laeta esset ob spiritualium divitiarum copiam, miserrime ob suam arrogantiam, et propriorum meritorum confidentiam, in desertum, ac vastam solitudinem incidit, et cubile bestiarum effecta est. Quo etiam nomine anima a Deo recedens vulvae sterili, atque uberibus arentibus assimilatur ab Osea (*Osee* 9): *Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia.* Tertio comparatur anima a Deo derelicta urbi igne succensae. Est sane hoc supplicium gravissimum, ac summopere humanis oculis horribile, ac saevum: facies enim eius regionis, quae incendio vastatur, adeo deformata, et foedata, et aspicientibus horrenda redditur, ut nihil supra excogitari possit. Abraham, ut refert Moyses (*Gen.* 19), dum procul conspiceret Sodomam, et Gomorrham, et universam terram, super quam Deus pluit sulphur, et ignem tempore Loth, vidit ascendentem favillam de terra, quasi fornacis fumum. Atque hodie, ut his verbis scribit Borchardus (1. *p. c.* 7. *n.* 38): *Mare mortuum semper est fumans, et tenebrosum, sicut os inferni, sicut oculis meis vidi, ob tetrum vaporem inde fumantem; vallis dicta quondam, illustris, a termino huius maris, secus desertum Pharan, usque supra Iericho, per mediam dietam fere sterilis, et inutilis reddita est, ita ut ne germen quidem producat in sui latitudine, quae alicubi quinque leucarum est, alibi sex, praeterquam iuxta Iericho, ubi canamellae, et horti, et viridaria sunt, irrigante fonte Elisaei. Tanta ergo calamitas ei regioni accidit in execrationem peccati Sodomorum, quod Deus tot saeculis ulciscitur, ut etiam regio ipsa poenas luere perpetuo videatur. A dextris insuper, et a sinistris montes steriles sunt, et aridi, vel barbarae habitationes per multas, et longa terrarum stadia, quatenus scilicet exitialis ille vapor, impellente vento, pertingere potest;* haec Borchardus. Sic etiam Strabo, Solinus, et Tacitus illam perniciosam cladem, et eius terrae salsuginem, et infoecunditatem describunt; licet hi incendium illud e coelo venisse tradant, ille vero e terra, quod tamen falsum est. Lege Solinum (*cap.* 37), Cornelium Tacitum (*lib.* 5. *histor.*): Strabonem (*li.* 17). Sacra autem eloquia veris eandem describunt his verbis (*Deut.* 29): *Videntes plagas terrae illius, et infirmitates, quibus eam afflixerit Dominus, sulphure, et ardore comburens, ita ut ultra non seratur, nec virens quidpiam germinet, in exemplum subversionis Sodomae, et Gomorrhae, Adamae, et Seboim, quas subvertit Dominus in ira, et in furore suo;* haec ibi. Pari ratione Deus interdum animam, alias virtutibus praeditam, ob eius culpam, et occulta aliqua peccata derelinquere solet, ut omnino sterilis, et infructifera in progressu virtutum reddatur, iuxta illud (*Psal.* 206): *Terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium in ea.* Pulchre autem d. Gregorius (*lib.* 14. *moral.*) hoc animae carnale incendium cum gravissimis foetoribus admixtum, et praesertim sulphureis exhalationibus peccato convenientissimis his verbis declarat: *Quid est aliud sulphur, nisi fomentum ignis? Verumtamen sic ignem nutrit, ut foetorem gravissimum exhalet. Recte igitur in sulphure peccatum carnis accipitur, quod dum perversis cogitationibus, quasi quibusdam foetoribus, mentem replet, aeterna ei incendia praeparat. Et dum foetoris sui nebulam in mente reproba dilatat, contra eam flammis subsequentibus quasi nutrimenta subministrat. Quod enim per sulphur foetor carnis signetur, ipsa sacri eloquii testatur historia, quae contra Sodomam pluisse sulphur, et ignem, Dominum narrat: qui cum carnis eius scelera punire decrevisset, in ipsa qualitate ultionis notavit maculam criminis: sulphur quippe foetorem habet, ignis ardorem. Qui itaque ad perversa desideria ex carnis foetore arserant, dignum fuit, ut simul igne, ac sulphure perirent, qualenus ex iusta poena discerent, quid ex iniusto desiderio fecissent;* haec s. Gregor. Hunc pessimum, et putridum animarum foetorem Salomon (*Proverb.* 10) innuit dicens: *Memoria enim iusti cum laudibus, et nomen impiorum putrescet.* Porro civitates illae incendio succensae quinque in Scripturis esse leguntur, ut ex variis locis Scripturae cognoscitur; at animae a Deo sic percussae, proh dolor! hunc numerum copiosissime excedunt; et quemadmodum regio incendio illo exusta, et vastata, variis nominibus obscuris, atque amarissimis appellatur in sacra Scriptura, dicitur enim *mare campestre; mare salis*, vel *salsissimum; mare mortuum; mare solitudinis; stagnum salsum, in quo nullus piscis nascitur*, ut Arist. (*lib.* 2. *Metheor.*), et Plinius (*lib.* 5. *cap.* 16); sic anima igne punitionis a Deo percussa, arida, salsa, mortua, infrugifera, ac a Deo derelicta iure optimo nominatur.

Quarto assimilatur anima a Deo deserta *ci-*

vitati quae ab hostibus diruitur: *Beatum* dixit David (*Psal.* 143) *populum illum*, apud quem *non est ruina maceriae, neque transitus, neque clamor in plateis eorum:* ita ex adverso infelix populus ille censendus est, in quo ruina maceriae, et transitus, et clamor est in plateis eorum; ubi Euthymius (*in Ps.* 143) sic ait: *Non tamen eorum segetes, et campi florent, et vineae; sed stabiles etiam sunt eorum maceriae. Per maceriem etiam, seu, ut graecus ait, per saepem, civitatis maenia accipiuntur, aut privati muri domus. Horum, inquit, igitur nihil decidit: sed neque excursiones, aut clamores in eorum sunt urbibus: vel, iuxta alium Interpretem, in suburbiis eorum; ubi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursiones hostium sunt;* haec ille. Ubi vides in vastatione hostili, nec segetes, nec campos, nec vineas florere, nec maenia, vel muros subsistere, sed omnia ruinis, tumultuationibus, perturbationibus, et hostium excursionibus subiacere. Singulae hae strages, et omnes simul peccatrici animae accidunt: in illa non virent bonarum operationum segetes, sed vitiorum germina multa pullulant, in illa virtutum muri dissipati sunt, in illa tandem omnia supernaturalia dona hostili daemonum gladio devastata reperiuntur. Postremo comparatur huiusmodi anima *tugurio in cucumerario:* in loco enim, ubi cucumeres crescunt, tugurium pro custodis habitatione haberi solet: hoc ab omnibus similiter despicitur, recedente custode, cucumeribus iam collectis: super quem locum Isaiae Hieronymus sic scribit: *Iuxta anagogen vinea Dei, et pomorum paradisus anima nostra appellari potest, cui si mens praefuerit, habet custodem mentis Deum; sin autem vitia nos, quasi quaedam bestiae, fuerint depraedata, relinquemur a custode Deo, et omnia nostra redigentur ad solitudinem;* haec ille. Quod etiam a Davide vaticinatum est sub typo Ierusalem devastatae (*Ps.*78): *Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam:* sic Euthymius legit, qui etiam scribit per pomorum custodiam tugurium quodpiam intelligi, in quo pomarii custos maturescentes solet fructus a furibus observare, et custodire. Posuerunt etenim ipsam Ierusalem, veluti ruinam quamdam, et rudus, civitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, et non re ipsa, ad modum quidem tugurii, quod a longe domus speciem praefert, tamen vere domus non est, sed casula quaedam ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructa.

Ceterum ad illustrandum praesens argumentum has omnes metaphoras longe superat ea, quae a morte corporali sumitur, iuxta illud Salomonis (*Sap.*19): *Homo per malitiam occidit animam suam:* ad quod Susanna senibus illam solicitantibus inquit (*Dan.* 1): *Si hoc egero, mors mihi est:* imo ad idem respiciens Christus Dominus, de filio prodigo, peccatoris typum gerente, dixit (*Luc.*15): *Frater tuus mortuus erat, et revixit.* Ut melius tamen mortis metaphorae energia, ad praesens argumentum locupletandum innotescat, suppono cum d. Paulo, in quolibet nostrum duos homines inveniri, interiorem scilicet, et exeriorem (2 *Cor.* 4): *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen qui intus est, renovatur de die in diem.* Adumbrati fuere per Iacob, et Esau in ventre matris rixantes: sicut autem in unoquoque nostrum duplex est homo, ita et duplex reperitur vita, duplexque succedere potest mors; vita una est corporalis, animantium vitae similis, alia spiritualis, angelicae vitae aemulatrix: illius principium vitae, anima; huius vero, Deus ipse est. Unde clare liquet, recessum Dei ab anima tanto maiorem fore calamitatem reputandam, quam recessum animae a corpore, quanto excellentius bonum est Deus, quam anima. Hinc Deus per Oseam (*c.* 9) dixit: *Vae eis, cum recessero ab eis.* Hunc recessum, tamquam formidandam poenam minatus est ipse Deus populo suo (*Ierem.* 6): *Erudire Ierusalem, ne forte recedat anima a te, et ponam te terram desertam, inviam, et inhabitabilem.* Peccatum quidem imitatur mortem ipsam; nam sicut haec etiam Craesos, Alexandros, et potentissimos Caesares depauperat, et omnibus bonis spoliat, ita peccatum lethale animam deflorat, omnia fere bona adimit, et in maximam inopiam et egestatem reducit (*Isa.* 1): *Cum fueritis, velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua.* Adumbrat egregie hanc stragem, et lacrymandam iacturam sacrilega illa templi depraedatio, quam impius Antiochus patravit: ingressus est hic templum Domini, et abstulit candelabrum, mensam propositionis, argentum, et aurum, vasa omnia sacra, nec non et coronas, et ornamentum templi; non secus accidit animae, quae templum erat Dei: cum primum enim peccatum in illam ingredietur, aufert candelabrum lucens propriae cognitionis, tollit aurum charitatis, praedatur vasa, hoc est, lacrymas devotionis ab oculis fluentes, tollit de medio mensam propositionis, hoc est, sacrae Eucharistiae panem, quo vescendi indignam se reddit anima, ac tandem, quod maxime deplorandum est, aufert coronas, hoc est, merita, non solum quia dum adest peccatum, prohibet meritoria opera fieri, sed quia praeterita omnia merita totius anteactae vitae unicum etiam solum peccatum mortale non solum exterius, sed omnino interius, ac pure mentale penitus destruit, atque devastat. Hoc tam ingens damnum, ac tanti momenti detrimentum summa vigilantia evitare satagens Iob (*c.* 14) dixit verba illa consideratione dignissima: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea:* mirabilis sane est copulatio illa omnium dierum vitae suae, cum momento illo, et tunc temporis; qui enim fieri poterat, ut militaret in uno momento per omnes dies vitae suae: *Cunctis diebus, quibus nunc milito?* Maxime, quia cum illud *nunc* erat praesens, iam praeteriti dies elapsi fuerant, et cum aderat ultima pugna, iam aliae transierant; quomodo ergo in illo *nunc* poterat militare, et pugnare omnes pugnas praesentes, et praeteritas, quae iam fere in oblivione erant? iudicabat sane sapientissimus Iob, quod in quocumque instanti, tentatione instigante, vim sibi inferens ei non succumbebat, non solum pugnabat ad praesentem hostem vincendum, sed

ad conservanda etiam omnia anteactae vitae suae merita, quae per unicum peccatum lethale penitus corruere noverat; et ad id significandum scite, et compendiose dixit: *Cunctis diebus, quibus nunc milito*, cunctos vitae suae dies praeteritos cum praesenti *nunc* conjungens. Ac tandem sicut mors corporalis, seu recessus animae a corpore, insensibile illud reddit, ita non semel accidit, quae humana peccatoris miseria est, ut illum peccata divinae vocationi, ac sanctis inspirationibus insensibilem reddant, Ieremia dicente (*c.*6): *Confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt.* Eoque usque crevit eorum insensibilitas, ut non vereantur dicere (*Ierem.* 2): *Absque peccato innocens ego sum, propterea avertatur furor tuus a me.* Sed respondit ei Dominus (*Ierem.* 1): *Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi.* Satius igitur erit animae peccatrici, cum summo animi dolore, ac profunda humilitate, et submissione, cum David flente dicere: *peccavi*, ut quod ille audivit, ipsa etiam audiat (2. *Reg.* 12): *Dominus quoque transtulit peccatum tuum:* cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXV.

Exponuntur verba illa: Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles: *ubi de regnorum inconstantia, et volubilitate, necnon de humilium exaltatione breviter disseritur.*

Antiqui Patres, et gravissimi alii expositores in huius loci interpretatione in varias abiere sententias. Eusebius Emissenus (*homilia feriae sextae ante Nativit. Dom.*), Nicolaus de Lyra, Cyrillus, Episcopus Cristopolitanus, et alii per hos *potentes* Iudaeos intelligunt, qui valde potentes fuerunt, lege, et prophetis praemunili. Alii, quos sequitur, et refert Cardinalis Toletus (*super cap.* 1. *Lucae*), ad exempla Iudaeorum superiorum temporum Virginem allusisse putant; ut ad Saulem, quem Deus de regio solio deturbavit, et ad Davidem, quem ad regnum evexit, ut 1. Reg. 16. Constat item in sacris libris multos populos, nationes, principes, et reges Deum debellasse, et regnis spoliasse, et Iudaeos introduxisse, et in eorum sedibus illos collocasse, ut ex libro Iosue satis constat, qui totus in his rebus enarrandis versatur. De hac depositione potentium, et humilium exaltatione est illud (*Deuter.* 7): *Cum deleverit gentes multas coram te, Hethaeum, Gergezeum, et Amorrhaeum, Chananaeum, et Pherezaeum, et Hevaeum, et Iebusaeum, septem gentes multo maioris numeri, quam tu es, et robustiores, etc.* et illud (*Psalm.* 34): *Percussit reges magnos, et occidit reges fortes, Seon regem Amorrhaeorum, et Og regem Basan; et dedit terram eorum haereditatem, haereditatem Israel servo suo: quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Alii, ut Cyrillus, et graecus auctor apud divum Thomam (*super cap.* 1. *Lucae*), per *potentes* daemones intelligunt, qui ante Christi adventum in mundo regnabant; per *humiles* vero omnes, qui ab iisdem daemonibus vexabantur: *Magna*, inquit Cyrillus, *sapiebant daemones, et diabolus, gentilium sapientes, pharisaei, et scribae; hos tamen deposuit, erexitque humiliantes se sub potenti manu Dei, dans illis virtutem calcandi serpentes, et scorpiones, omnemque potestatem inimici.* Alii, ut divus Augustinus, et Hugo Victorinus, uterque super *Magnificat*, et Theophylactus (*in cap. primum Luc.*), tam daemones, quam Iudaeos per hos *potentes* significari autumant. Alii vero, ut Albertus, tyrannos, et eos qui opprimunt iustos intelligunt, de quibus dicitur (*Sap.* 2): *Sit fortitudo nostra lex iniustitiae. Quod enim infirmum est, inutile invenitur:* et isti sunt, qui proprie vocantur tyranni: vera enim potestas illa dicitur, quae circumscripta est limitibus iusti, et aequi, sicut dicitur (*ad Rom.* 13): *Non est potestas, nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinata sunt.* Hi ergo qui in tyrannide potentiam suam exercent, abusive certe *potentes* vocantur, cum potentia ad libitum, non ad rationem utantur, de his Isaias (57.*et* 5) ait: *Vae, qui potentes estis ad bibendum, ad ebrietatem sectandam usque ad vesperam, ut vino aestuetis.* Hos igitur potentes deponit Dominus (*Iob cap.* 12): *Effudit oppressionem super principes, et eos qui oppressi sunt, liberat.* Alii denique, ut Beda (*sup. c.* 1. *Lucae*), et graecus Auctor (*in Catena apud d. Thomam*) per potentes intelligunt eosdem superbos, qui postea facti sunt humiles, ita ut qui propter superbiam erant depositi, postea per humilitatem fuerint exaltati: *Quamvis etiam*, inquit Beda, *ita recte possit intelligi, quod nonnunquam illi ipsi, qui merito suae elationis a Domino fuerant electi, denuo miserante illo ad humilitatis gratiam redeant, ita ut merito devotae humilitatis erigantur ad gloriam.* Euthymius (*super caput* 1. *Lucae*), quem sequitur Maldonatus, existimat, beatam Virginem in hoc Cantico imitatam fuisse Annam Samuelis matrem, quae dicebat: *Dominus pauperem facit et ditat, humiliat, et sublevat.* Itaque censet, quod etiam Beda dixit, nullum ibi praeteritum, aut futurum exemplum notari, aut significari, sed quid Deus facere possit, aut soleat. Est autem mos Scripturae inter laudes divinas enumerare, quod regna transferat, et nonnullos de solio deiiciat, et alios ad dignitatis culmen evehat: sic enim Daniel (*c.* 2) ait: *Et ipse mutat tempora, et aetates, transfert regna, atque constituit:* et (*Psalm.*106): *Effusa est contentio super principes, et errare fecit eos in invio, et non in via:* et (*Iob* 12): *Baltheum regum dissolvit, et praecingit funes reges eorum:* et (1. *Reg.* 2): *Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriae teneat.* Inter autem has omnes expositiones haec nobis magis arridet, ita ut Virgo abstrahens a Iudaeis, atque Gentilibus, Dei omnipotentiam maxime commendet, laudans illam in eo, quod regna destruat, et ex una gente in aliam propter iniquitatem venire faciat: sic a Chananaeis regnum transtulit ad Iudaeos; a Saule ad Davidem; a Salomone ad Ieroboam: scriptum est enim (*Eccl.*10): *Regnum*

a gente in gentem transfertur propter iniustitias, et iniurias, et contumelias, et diversos dolos. Hoc eodem sensu etiam David (*Psal.* 112) dixit: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem:* ubi Euthymius: *Laudat,* inquit, *atque admiratur propheta Dei potentiam, qui de facili immutat quodcumque vult. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui: hoc est, provehit illum ad imperium; ad quod collocari solet et potest:* unde et subdit: *Potiorem potentiam Dei admiratur, qui non ipsas tantum res immutare possit, sed ipsam etiam rerum naturam:* unde ait: *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem de filiis laetantem, quemadmodum saepenumero efficit;* haec ille. Ad hanc rem, praeclaram illam Philonis sententiam de volubilitate, atque instabilitate regnorum huius mundi neutiquam hoc loco praetermittam, quae multiplici doctrina referta est. Sic autem scribit in libro, cuius est titulus, *Quod Deus sit immutabilis,* ait enim: *An putas, rem ullam mortalem vere esse, et non tamquam in suggestu quodam ab inani, et incerta opinione sustineri, non aliter, quam somniorum ludum? Quod si non libet singulorum fortunas perquirere, vide regionum integrarum et gentium mutationes. Floruit quondam Graecia; sed Macedones potentiam ei abstulerunt. Postea Macedonia praevaluit opibus; sed divisa in plures portiones sic debilitata est, ut tandem omnino interiret. Ante Macedonum imperium inclyta fuerat Persarum felicitas; sed una dies tam ingenti regno finem attulit; et nunc Persae, penes quos paulo ante fuerat imperium, sunt Parthorum provincia. Fuit Aegypti olim perampla et magnifica potentia; sed nubis in modum praeteriit eius felicitas. Quid Aethyopes? Quid Carthago in Africa? Quid Pontici reges? Quid Europa, Asiaque? ut compendio dicam, totusque orbis habitabilis? nonne more navis susque deque iactatae marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc adversis utitur? Nam verbum divinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat, et omnes gentes circumlustrando, nunc his, nunc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur est in humanis rebus praeter umbram, auramque levissimam sine mora praetervolantem: eunt enim omnia ultro citroque tamquam aestuaria. Nam ut marini aestus, nunc cum magno impetu, soliteque accedunt, et longe lateque per littora diffunduntur undis stagnantibus, nunc refluunt retro, nec solum terram, sed maris etiam partem aquis nudatam in similitudinem continentis redigunt: simile quiddam accidit, quando fortuna postquam populosam aliquam gentem inundavit magnis felicitatibus, fluxu averso, ne guttam quidem sinit reliquam, deletis etiam pristinae opulentiae vestigiis;* hactenus ex Philone. Apta sane similitudine idipsum, quod dixerat Salomon (*Prov.* 8): *Ludens in orbe terrarum,* Philo illis verbis expressit: *Verbum divinum choreas in orbe ducit.* Quamvis enim ex hebraeo nonnulli sic transferant, locum illum explanantes, tamen eundem affirmant illum hunc sensum facere: *Ludum faciens de orbe terrarum:* idque duplici de causa; tum quia orbis terrarum similis est ludo pilae, quae ab uno ad alium transmittitur secundum quandam revolutionem: regna enim, et imperia transfert Deus de gente in gentem: unde Diogenes Laertius in vita Aesopi philosophi refert, quod quadam die interrogatus quid faceret in caelis Iuppiter, respondit: *Exaltat humilia, et fortia quaeque deprimit:* tum etiam, quia instar ludi parum mundi pompa durabit, iuxta illud Osee (*c.* 10): *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquae:* ubi Hieronymus ait: *Sicut spuma, quae super aquam est, cito dissolvitur, sic regnum decem tribuum velociter finietur:* omnes enim reges, ac principes eleganti similitudine *spumae,* seu potius *bullis,* quae super aquam excitantur, et natant, comparantur: sicut enim bullae in aquis emergentes, et in earum summitatibus natantes, ut ait d. Hieronymus (*in cap.* 10. *Osee*), quo magis intumescunt, eo celerius evanescunt, ita reges quo magis superbiunt et potentiores evadunt, eo fere celerius ruunt. Et quemadmodum maior bullarum tumor citissimum earum exitium demonstrat; sic regna, potentia et magnitudine brevi tempore dilatata, celerius deficiunt. Praeterea sicut bullae in aquis aliae aliis subinde succedunt, eundem tamen omnes exitum tandem habent; ita reges sibi invicem in potestate succedunt, sed omnes tandem sicut bullae, seu spumae, brevissimo temporis spatio evanescunt. Neque id solum evenit ob humanae vitae brevitatem, quae nocturnis excubiis celeriter desinentibus a Davide recte comparatur, verum etiam ob terrenorum regnorum conditionem, quae mutabilitati subiecta sunt, vel, ut verius dicam, ob secretiora Dei iudicia quibus regna transferendo, et in reges diversos homines successive eligendo, quasi choreas in orbe ducit, et modo huic et modo illi imperia aut confert, aut aufert, donat vel adimit. Quocirca huiusmodi regnorum et regum mutatio recte per verbum *transire,* Oseas descripsit: *Sicut mane transit, pertransit rex Israel. Mane* autem vocat, ut ait Hieronymus, ortum aurorae inter solis noctisque viciniam, ut celerrime terrena regna defluere, et dilabi significaret.

Illud tamen observandum est, quod cum b. Virgo ait: *Deposuit potentes,* notanter addens *de sede,* effusam Dei dispersionem, ac depositionem usque ad radicem eleganter describit; dum reges, ac potentes a proprio eorum solio, ac throno deturbandos, eiiciendos, ac deponendos canit. Quis potentior et superbior Pharaone, qui iubente Deo, ut dimitteret populum suum, quantum potuit divinae voluntati obstitit, et ex divina virtute populo ab eius captivitate egrediente, copiosissimo exercitu illum persequutus est, ut illum, vel interficeret, vel ad pristinam reducereet servitutem (*Exod.* 14): *Persequar, et comprehendam, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea;* tamen ut cecinit Moyses (*Exod.* 15): *Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare:* non solum regno, sed et vita illum privavit. Daniel etiam ait (*c.* 4): *Arborem, quam vidisti sublimem, atque robustam, cuius altitudo pertingit ad coelum, et aspectus illius in omnem terram, et rami eius pulcherrimi, et fructus eius nimius, et esca omnium in ea; subter eam habitantes bestiae agri, et in ramis eius*

commorantes aves coeli: tu es rex, qui magnificatus es, et invaluisti, et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad coelum, et potestas tua in terminos universae terrae. Quod autem vidit rex, vigilem et sanctum descendere de coelo, et dicere: Succidite arborem, et dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, et vinciatur ferro, et aere in herbis foris, et rore coeli conspergatur, et cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora mutentur super eum. Haec est interpretatio sententiae Altissimi, quae pervenit super Dominum meum regem: Eiicient te ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et foenum, ut bos comedes, et rore coeli infunderis; haec Daniel: ubi vides regnum, ac regem a solio, et sede eradicari, et iuxta radicem succidi, quae gravissima atque acerbissima censetur potentium poena. Quod autem aliquando ex Dei benignitate radices omnino non evellantur, id ad summam Dei clementiam spectat, qui semper homini in hac vita quaedam relinquit semina ad poenitendum. Deinde regem Saulem propter superbiam, et inobedientiam suam a sede regni sui deturbatum fuisse nemo ignorat, cum (1. *Paral.* 10) legamus: *Mortuus est Saul propter iniquitates suas, eo quod praevaricatus sit mandatum Domini quod praeceperat, et non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino: propter quod interfecit eum, et transtulit regnum eius ad David filium Isai.* Insuper etiam in sede illius sedere fecit Davidem, in quem transtulit regnum eius. Salomonem etiam, potentissimum regem Deus de sede majestatis deturbavit non in se, sed in filio suo Ieroboam, cui Dominus unam tantum tribum praeter suam, sicut Glossa interlinearis ibi adnotavit, dereliquit, et reliquas decem abstulit, super easque Ieroboam, Salomonis servum, regem constituit, ut et Dominus ipsi Salomoni praedixerat in haec verba (3. *Reg.* 11): *Quia habuisti hoc apud te, et non custodisti pactum meum, et praecepta mea quae mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum: de manu filii tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo propter David servum meum, et Ierusalem quam elegi.* Narrat item sacra Scriptura, quod postquam Sennacherib rex Assyriorum coepit civitates munitas Iudae, misit cum magno exercitu Rabsacem de Lachis in Ierusalem ad regem Ezechiam. Cumque ad eum egrederentur nonnulli de civitate, ipse regis Sennacherib nomine sic ad eos locutus est: *Dicite regi Ezechiae: Haec dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quae est ista fiducia qua confidis? aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Aegyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, et perforabit eam: sic Pharao rex Aegypti omnibus, qui confidunt in eo.* Potens erat Sebna praepositus templi Ierosolymitani: comminatur ei Dominus, quod sacerdotio destituendus sit (*Isa.* 22): *Expellam te,* inquit, *de statione tua, et de ministerio tuo deponam te, et erit in die illa: Vocabo servum meum Eliacim, filium Heleiae, et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu eius.* Consulto missum facio Antiochum funesta morte extinctum; Amanem principem a dignitate depositum, et in ligno suspensum; Herodem a vermibus consumptum, et alios pene innumeros, quibus sacra volumina scatent. Ad Iudaeorum depositionem, et Gentilium exaltationem venio. Iudaei quidem depositi fuere de sede honoris, de sede regali, de sede sacerdotali, de sede iudiciali, de sede propriae civitatis, de sede denique propriae domus, ut impleretur illud (*Deuter.* 28): *Erunt gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam:* quod sub eleganti metaphora explicuit regius Vates, cum dixit (*Psalm.* 106): *Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim: terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium in ea. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum:* in quibus verbis duo nobis propheta detegit, ostendit miserorum et infelicium Iudaeorum depositionem, cum dicit: *Posuit flumina in desertum:* currebant apud Iudaeos doctrinae fontes, scaturiebant prophetarum oracula; sed haec adeo defecerunt, ut merito dicere possint (*Psal.* 73): *Iam non est propheta, et nos non cognoscet amplius.* Sed unde hoc? *a malitia inhabitantium in ea:* hinc enim est, et non aliunde. Quod si quaeratur apud illos fides Christi, non invenitur; si prophetae, non inveniuntur; si sacerdotes, non inveniuntur; si sacrificium, non invenitur; si templum, non invenitur; immo si quaeras, an Deum habeant, respondet Azarias filius Obed, divino spiritu afflatus, remansisse sine Deo (2. *Paral.* 15): *Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, et absque sacerdote, doctore quoque, et absque lege:* non potest certe excogitari, quomodo eius depositio a sede honoris, et dignitatis amplius excrescere potuerit, maxime cum iam vere ipsis rebus insensibilibus Iudaei insensibiliores, et stupidiores facti sint. Coelum Christum agnovit, Ecclesia dicente in eius nativitate: *Coeli mellifluí facti sunt:* mare agnovit: *Quis est hic, quia mare et venti obediunt ei?* terra agnovit, cum eo moriente contremuit: sol agnovit radiantem suam lucem in nece eius abscondens: saxa agnoverunt, Evangelista dicente: *Petrae scissae sunt:* infernus tandem agnovit, mortuos suos reddens: *Monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum surrexerunt;* soli tamen Iudaei non tantum dicam brutis animantibus, sed ipso inferno obstinatiores, semper illum spreverunt, et longe a se abiecerunt: et ideo merito Deus illos abiecit, ac de sede deposuit, et eorum loco introduxit Gentiles. Unde d. Paulus (*Rom.* 11) vocat Iudaeos *ramos confractos,* Gentiles vero *ramos insitos,* fructum ferentes. *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis, et pinguedinis olivae factus es:* ecce aperte describit Apostolus Iudaeorum humiliationem, dum vocat illos ramos confractos, qui iam vitam radicis non participant, nec ad aliud sunt aptiores, quam ad combustionem: ecce etiam quam egregie exaltatio-

nem Gentilium decantat ad Christum conversorum, insertis in bonam olivam illos comparans, qui instar olivae semper viriditatem fidei servant, et oleum bonorum operum producunt, ne compellantur, si ab aliis oleum postulent, repulsam illam pati, quam Iudaei sine dubio patientur (*Matth.* 25): *Ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Porro loquens Salomon in genere de omnibus superbis, ut ad omnes nationes extenditur, poenam hanc depositionis, quam spiritu prophetico praedixit Deipara, sub eleganti metaphora his verbis descripsit (*Eccles.* 10): *Radices gentium superbarum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus. Terras gentium evertit Dominus, et perdidit eas usque ad fundamentum, arefecit Deus ex ipsis, et disperdidit eos, et cessare fecit memoriam eorum a terra: memoriam superborum perdidit Deus, et reliquit memoriam humilium sensu.*

Causae autem, ob quas frequentius Deus deponere consuevit potentes, multiplices sunt. Prima effroenata vivendi licentia, Salomone dicente (*Sap.* 5): *Malignitas evertet sedem potentium.* Secunda superbia, ut ait Eccl. 10: *Sedes ducum superborum destruxit Deus.* Tertia inobedientia, ut aperte indicant verba ad Saulem (1. *Reg.* 15): *Pro eo quod abiecisti etc. abiecit te Dominus ne sis rex.* Quarta insipientia, ut testatur Isaias (c. 32): *Non vocabitur ultra is, qui insipiens est, princeps.* Quinta iniuriae, contumeliae et iniustitiae illatio, ut ait Eccl. 10 in verbis illis supra citatis: *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniurias, et contumelias, et universos orbes.* Sexta superbia, ut patuit in rege Sennacherib, sacra Scriptura dicente (*Eccl.* 48): *Superbus factus est potentia sua.* Septima crudelitas, quia, ut inquit Salomon (*Prov.* 20) de rege loquens: *Misericordia, et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus eius.* Regem Herodem crudelitas a regia sede in inferni barathrum deturbavit. Haec adeo in illo excelluit, ut Salomen sororem suam et virum eius, imo et proprium filium interficeret, ut auctor est Philo (*li.* 2. *de tempor.*): unde est illa celebratissima d. Augustini sententia, quam prius refert Macrobius (*lib.* 2. *saturnal. c.* 4), qui cum vidisset inter eos, quos in Syria rex Herodes intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius fuisse occisum, perlepide dixit: *Melius est Herodis porcum esse, quam filium.* Atque haec sufficiant ad verba b. Virginis utcumque elucidanda.

Verum cum Iob (c. 36) dicat: *Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens*, mirabitur quispiam, Deiparam audiens: *Deposuit potentes de sede:* videntur enim haec duo secum pugnare, potentes non abiicere, et eosdem de sede deponere. Nodus tamen iste bifariam solvi potest. Primo si dicamus Deum non deponere potentes, quia potentes, sed quia iniqui, cuius evidens argumentum est, quod in sede eorum alios meliores eadem, vel maiori potentia gaudentes introducit; non ergo odio habet Deus potentiam principum, sed impietatem eorum. Secundo dici potest, quod cum Iob ait Deum potentes non abiicere, de illis potentibus loquitur, qualis erat d. Paulus, qui dicebat (*Phil.* 4): *Omnia possum in eo, qui me confortat:* tales enim potentes Deus non solum non abiicit, sed ut potentiores fiant, opem suam illis impendit, Davide dicente (*Psal.* 88): *Posui adiutorium super potentem, et exaltavi electum de plebe mea.* De hoc potentium genere sacra Virgo non agit, sed de illis qui brachio potentiae suae confisi supra mensuram suae conditionis superbe efferuntur: hos quidem potentes de sede deponit, et humiles loco eorum substituit. Sed restat adhuc nodus alius dissolvendus, qua nimirum de causa potentium peccata Deus aegre ferens, solum eos de sede deponit, et non pariter eorum evertit sedes, id enim condigne merebatur eorum petulantia, et insolentia: unde Christus Dominus, ut refert d. Matthaeus (c. 21), templum ingrediens non solum vendentes, et ementes in eo flagellavit, et eiecit, sed et *mensas nummulariorum*, et *cathedras vendentium columbas evertit.* Respondeo, hoc esse inter haec discrimen, quod vendentium in templo munera erant illicita, ut pote contra sanctitatem illius loci ad cultum divinum destinati; et ideo convenienter Christus Dominus mensas etiam vendentium evertit, ne ipsi, vel alii ad similes emptiones et venditiones in eodem loco exercendas redirent, si paratas mensas invenissent. Propria autem munera principum, quae in throno et sede maiestatis obeunt, non sunt illicita, sed a Deo ordinata, ipso dicente (*Prov.* 8): *Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, et potentes decernunt iustitiam:* unde si debitis circumstantiis illa exercent, sunt valde meritoria. Et ideo licet Deus deponat principes de sede propter pravam regalis muneris functionem, minime tamen eorum sedes evertit. Licet autem Ecclesiasticus (c. 10) dicat: *Sedes ducum superborum destruxit Deus;* certe non aliud significare voluit, quam Deum superbos duces propter eorum peccata de sede deposuisse, non tamen sedes eorum detraxisse, cum immediate post illa verba subdat: *Et sedere fecit mites pro eis:* ubi quaeso mites sederent, si Dominus sedes destruxisset? unde Glossa interlinearis locum illum Ecclesiastici exponit per haec b. Virginis verba: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.*

Deinde subdit Deipara: *Et exaltavit humiles. Humiles* dicuntur ab humo, cui prostrati sunt, eo quod nihil excelsum et sublime de se cogitant, sed instar humi conculcandos omnibus se exhibent; est autem humilitas voluntaria mentis inclinatio in id, quod in homine imum et infimum est, ad Deum ordinata, ita d. Thomas (2. 2. *q.* 161. *art.* 1. *ad* 2). Habet autem humilitas duos respectus seu relationes; alteram ad ipsummet hominem, alteram ad Deum, ut docet doctor Augustinus (*lib.* 1. *de serm. Domini in monte cap.* 9 *ante medium*). Atque ex prima duae actiones producuntur, nempe propria deiectio, et infima aestimatio sui ipsius: item moderantia appetitus sensitivi, ne inordinate tendat in magna, vel ne homo se existimet aliquid esse supra id quod est. Ex secunda vero duae aliae actiones nascuntur, nempe, subiectio, et reverentia in Deum; obedientia item exacta mandatorum eius. Notat autem

egregie Albertus Magnus (*sup. Magn.*), hic quatuor praemia humili deberi propter quatuor, quae in illo effulgent. Est enim in eo sui depressio, cognitio suae vacuitatis, exiguitas, et abiectio: propter depressionem debetur exaltatio: propter vacuitatem impletio: propter exiguitatem gratiae magnitudo: propter abiectionem autem sui, gloriae sublimatio. De primo d. Lucas (*cap.* 14): *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.* De secundo (4. *Reg.* 4) legimus: *Quod mulier offerentibus sibi filiis, implevit vasa vacua non pauca.* De tertio divus Petrus inquit (1. *Pet.* 4): *Humilibus autem dat gratiam.* De quarto Salomon dixit (*Prov.* 29): *Humilem spiritu suscipiet gloria:* sic Christus Dominus ob profundam eius humilitatem ad supremum gloriae et honoris culmen fuit evectus, Paulo dicente (*ad Phil.* 2): *Exinanivit semetipsum formam servi accipiens;* et subdit: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Verum si rem hanc altius perpendamus, inveniemus ab orbis conditi primordiis coepisse Deum maiores demittere, et inferiores exaltare. Duo fuerunt primi parentis filii, Cain, et Abel; et maiori spreto minorem elegit (*Gen.* 4): *Respexit Dominus ad Abel, ad Cain autem non respexit:* ex filiis etiam Noe primogenitum reprobavit, et minorem secundo genitum benedixit: inter filios Abrahae Ismael fuit primus, Isaac secundus; in hoc sibi complacet, non illo (*Gen.* 21): *In Isaac vocabitur tibi semen:* Isaaco deinde duo fuerunt nati, primogenitus Esau, et secundus genitus Iacob; de illis tamen novimus Malachiae oraculum dixisse a d. Paulo relatum (*Rom.* 9): *Iacob dilexi, Esau autem odio habui:* Ioseph deinde duos commemorat sacra Scriptura genuisse filios, Manassen, et Ephraim; et ut in Genesi legimus, benedictionem Deus voluit dare Ephraim minori, non Manasse maiori. Videtur ergo Deus ita primogenitos odio prosecutus, quia ob maioritatem, superborum typum gerunt: unde et omnes Aegyptiorum primogenitos angelico ministerio enecavit (*Ex.* 13): *Et occidit Dominus omnem primogenitum in terra Aegypti.* Vel dicamus, propterea Deum secundo genitos praetulisse primogenitis, ut praefiguraret tum futuram secundi Adami super primum excellentiam, iuxta illud d. Pauli (1. *Cor.* 15): *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis;* tum ut populum humilem gentilem secundo genitum populo hebraeo, de quo dixerat Deus (*Exod.* 4): *Filius meus primo genitus meus Israel*, post Christi adventum anteponendum fore significaret.

Arbitror autem ea praecipue ratione Deum solitum esse humiles quosque, et abiectos exaltare, ac de stercore erigere, quia in hoc omnipotentia eius maxime effulget: quemadmodum enim creare, quia est aliquid ex nihilo facere, ostendit infinitam esse Dei potentiam, ita eandem manifestat ex lapidibus semen Abrahae suscitans, ex statu pastorali et armentario Davidem ad regiam dignitatem exaltans; ex statu piscatorio ad pontificiam tiaram, et ad apostolatus principatum Petrum evehens; ex telonio Matthaeum; ex arte scenofactoria Paulum ad apostolicum culmen vocans; hac enim ratione non solum animae et corporis, sed vocationis, electionis, iustificationis, omniumque coelestium donorum supremum dominum luculenter se esse ostendit. Secundo solet Deus humiles et abiectos ad munera magna eligere, quia in eo Dei sapientia maxime splendet, quod per stultitiam praedicationis crucis, et per simplices ac rudes ministros mundi sapientiam evertat, philosophorum cathedras confundat, ac inaudita dogmata omnem humanam rationem superantia introducat. Unde scite et eleganter d. Augustinus (*li.* 22. *de Civ. Dei c.* 5) dixit: *Iam ergo tria sunt incredibilia, quae tamen facta sunt: incredibile est enim Christum resurrexisse in carne, et in coelum ascendisse cum carne: incredibile est mundum rem tam incredibilem credidisse: incredibile est homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos, rem tam incredibilem, tam efficaciter mundo, et in illo etiam doctis persuadere potuisse. Horum trium incredibilium primum nolunt isti, cum quibus agimus, credere. Secundum coguntur et cernere, quod non inveniunt, unde sit factum. Tertio resurrectio certe Christi et in coelum cum carne, in qua surrexit, ascensio toto iam mundo praedicatur et creditur: si credibilis non est, unde toti terrarum orbi iam credita est?* ac tandem subdit: *In tam contemptibilibus testibus multo mirabilius divinitas se ipsam persuasit, eloquia namque persuadentium, quae dicebat, mira fuerunt facta, non verba.*

Ad extremum cum b. Virgo dicat, superbos de suis sedibus fore deturbandos, et ab humilibus eorum sedes occupandas, oportet explicare, quaenam sedes sint istae. Pro quo observandum est, sedes sublimiores magnatibus, magistratibus, nobilibus, ac denique principibus, tam in iudiciis, quam in conviviis, disputationibus, locisque aliis et publicis et privatis iure concedi solitas, apertissimum esse in Scripturis: ubi regia cathedra, thronus, solium, et similia illis convenire dicuntur: thronus Salomonis sex gradus habebat, ut 2. Reg. 6: *Elevetur thronus David super Iudam:* idest, sit rex, et sedeat sublimior reliquo populo; unde et Isaias (*cap.* 6) dixit: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum:* ubi excelsitudine throni divinam maiestatem describit. In publicis quoque conventibus erant primae, et sublimes cathedrae, ceteris sedibus eminentiores, ut apud Matthaeum, Marcum, et Lucam; immo etiam in conviviis, ut legimus, quidam erant lecti aliis sublimiores, ut 1. Reg. 11 innuitur: *Sedit rex ad comedendum panem super cathedram suam secundum consuetudinem:* et apud Lucam (c. 14) dicitur: *Intendens quomodo primos accubitus eligerent:* et illud: *Amice, ascende superius*: unde et Salomon (*Prov.* 25) inquit: *Ne gloriosus appareas coram rege, et in loco magnatorum ne steteris: melius est enim, ut dicatur tibi, ascende huc, quam ut humilieris coram principe.* Ab his ergo honorificis sedibus deposuit Deus potentes, et loco illorum in eisdem humiles collocavit, ut contigit superbis regibus Babyloniae, quorum sedes occuparunt Darius, Cyrus, et reges Persarum et Medorum; et accidit etiam Romanis imperatoribus, ut Diocletiano, Maximiano, et Maxentio

in quorum imperium successit humilis Constantinus; ac tandem, ut paucis multa compleclar, nemo ignorat potentissimos Caesares ab urbis romanae sede multis retro annis divini brachii potentia expulsos fuisse, et in eadem humiles Christi discipulos collocatos, Petrum, Linum, Clementem, Silvestrum, et reliquos romanae ecclesiae Pontifices, legitimos Christi vicarios, et Petri successores. Unde quemadmodum potentissimi illi Caesares imperium suum in dies magis dilatare satagentes, varias nationes debellarunt, suoque dominio subiugarunt, ita Christi Domini apostoli per universum orbem eius fidem propagantes pene innumera regna christianae legis iugo, non aliis, quam verbi divini bellicis tormentis subdiderunt, ac Dei veri obedientiae manciparunt, Davide dicente (*Ps.* 18): *In omnem terram exivit sonus eorum:* non hyperbolice, sed vere ait: *In omnem terram;* nam cum duodecim essent apostoli, in totidem partes, ex quibus componitur universus orbis, ad praedicandum evangelium divisi fuere. Tria noscuntur esse orientis signa, gemini, libra, et aquarius: tria meridiei, taurus, virgo, et capricornus: tria occidentis, piscis, cancer, et scorpio: tria tandem aquilonis, aries, leo, et sagittarius. Per quae omnia Christi apostoli peragrarunt, divini verbi gladio, Christi imperio varias nationes subiugantes, Simoni, Bartholomaeo, et Matthaeo primus ternarius orientis in sortem cecidit: Simoni, Aegyptus sub gemini: Bartholomaeo, Bactriana, Licaonia, Armenia, sub signo librae: Matthaeo, Aethiopia, quae sub aquario iacet. Secundus ternarius meridiei in sortem cecidit Andreae, Thaddaeo, et Thomae: Andreae quidem Achaia in Graecia sub virgine, Thaddaeo Persia et Mesopotamia sub tauro; Thomae India superior, Brachmanes, et Ircani, qui sub capricornio degunt. Tertius ternarius occidentis contigit in sortem Ioanni, Iacobo minori, et Philippo: Ioanni quidem Asia, Iconia, et Phrigia, sub cancro iacentes; Iacobo minori, licet alioquin tamquam Ierosolymitanus Episcopus a Iudaea non discederet, ex Cilicia, et Pamphilia adventantes, qui sub pisce habitant, docere et instruere incubuit; Philippo Syria contigit sub scorpione. Ac tandem quartus aquilonis ternarius, Matthiae, Petro, et Iacobo maiori: Matthiae quidem in sortem cecidit pars illa Iudaeae, et Syriae, quae sub ariete cadit; Petro principi Apostolorum universa Italia, praesertim tamen Roma quae sub leone degit; Iacobo denique Hispania, Celtica, et Arabia felix, quas sub sagittario esse constat: his omnibus Paulum adiungam, de quo Christus Dominus ad Ananiam dixit (*Actor.* 9): *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel:* quod sane ita exacte divina Christi ope praestitit, ut cum primum catholicam fidem professus fuit, ex Damasco in Ierusalem se contulit ad Christi evangelium evulgandum: deinde in Tharsum, Ciliciae metropolim, postea in Antiochiam, celeberrimam Syriae urbem; rursus in Phrigiam, in Galatiam, in Troiam, in Macedoniam, et in Athenas; inde in Corinthum, in Ephesum, in Miletum, et in plures alias Achaiae et Graeciae insulas pervenit: post ad Arabes, Italiam denique ingressus est, ac Romam pro Christi nomine, post innumeras nationes evaginato divini verbi ense expugnatas, et Christi imperio subactas, effuso sanguine, animam Creatori suo triumphans reddidit; cui sit honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXVI.

Variis expositionibus elucidantur verba illa: Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes: *quorum occasione, tremendum illud Christi elogium explicatur:* Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum: *nonnullaque proferuntur adversus divites avaros.*

Volens Deipara Maria divini brachii potentiam decantare, in tribus praecipue illam mirifice se ostentasse demonstrat, in evertenda superborum sapientia, in expugnanda principum potentia, in frustranda tandem divitum suis in opibus vana confidentia: unde primo cecinit (*Luc.* 1): *Dispersit superbos mente cordis sui:* ecce superborum sapientiam evertit: subdit deinde: *Deposuit potentes de sede:* ecce principum potentiam calcat; tandem subiungit: *Divites dimisit inanes:* ecce vanam illorum in divitiis confidentiam frustratur, et confringit potentia divini brachii, opibus suis illos expolians, et inanes dimittens. Quia tamen in operibus Dei misericordia, et iustitia praecipue effulgent, iuxta illud Davidis (*Ps.* 100): *Misericordiam, et iudicium cantabo tibi Domine*: ideo cum *divitibus*, in quos divina iustitia invehitur, coniunxit *esurientes*, in quibus saturandis divina misericordia se prodit et manifestat. Ad utriusque tamen sententiae expositionem accedens, cum in eo quot capita, tot sint doctorum placita, omnium illa referam, et quaedam eorum nonnihil prosequar, quia si de singulis late disserendum esset, provinciam longe a nostro instituto alienam sumeremus.

Primam ergo expositionem tradit Episcopus Christopolitanus (*in exposit. sup. Magn.*), qui per *divites* intelligit angelos, qui de coelo ceciderunt; per *esurientes* vero iustos, qui ad coelestes eorum sedes ascenderunt: verba eius sunt haec: *Homines esurientes, et sitientes iustitiam, et cupientes toto conatu iustificari per Christum: et esurientes, et cum effectu, et conatu, et violentia poenitentiae desiderantes illam gloriam, Christus implevit illos bonis caelestibus, et daemones qui erant in coelo divites per naturam, et gratiam, expectantes esse divites per gloriam, si stetissent, et Deo paruissent, dimisit inanes, et vacuos, et frustratos in mente cordis sui, et in sua intentione: quia non solum perdiderunt sedem Christi, quam usurpare volebant, sed etiam sedes, quae possidebant.*

Secundam expositionem tradit Chrysostomus Lusitanus (*de verbis Domin. t.* 1. *l.* 8. *c.* 2), quae

licet partim cum praecedenti conveniat, partim tamen ab ea dissentit: asserit enim per *esurientes* intelligi angelos bonos, qui esurierunt claram Dei visionem, in qua beatitudo consistit; per *divites* vero intelligi angelos malos, qui multis bonis tam naturalibus, quam supernaturalibus fuerunt locupletati: quia tamen angeli boni esurierunt beatitudinem, illa fuerunt repleti; isti vero, quia in multitudine divitiarum suarum spiritualium superbe confidebant, omnibus illis spoliati fuere, exceptis intellectu et voluntate, quae in eis integra remanserunt quoad vim naturalem. Sed et id etiam redundavit in maiorem eorum miseriam, quia quo plus penetrant infelicem suum statum, eo plus dolent, maiorique moerore conficiuntur: unde verba Davidis in hunc modum illi accommodat Chrysostomus: *Et quid erit, si de hac bonorum angelorum esurie regius propheta tunc loquebatur, cum dicebat: Divites egserunt, et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono? quasi diceret, cum divites essent, tamen egserunt, et esurierunt, non diminuti sunt omni bono. Sed quali quaeso, omni bono? Sane illo, de quo Dominus ad Moysem dicebat: Ego ostendam tibi omne bonum. Hoc est, ostendam tibi me ipsum, et illam felicitatem tibi communicabo, quae in mei visione consistit. Hoc ergo omni bono angeli esurientes non sunt diminuti, quia cum in sua esurie Dominum, et non se ipsos inquisiverint, sicut fecerunt mali angeli, seipsos, et non Dominum inquirentes, ipse Dominus esurientes illos bonis omnibus implevit, bonis, inquam, gloriae suae, bonis beatitudinis suae, bonis visionis suae.*

Tertiam expositionem refert ex Theophylacto doctissimus Beuxamis (*in sua erudita harmonia*), qui per *esurientes* intelligit Gentiles, non habentes Scripturas, legem, vel mandata, quos tamen implevit Dominus, ad Ecclesiam suam illos ducens, bonis Scripturarum legis evangelicae, et sacramentorum opibus; per *divites* vero intelligit Iudaeos, multis bonis Scripturarum, et legis, necnon et divinorum oraculorum responsis locupletes, quos tamen inanes et vacuos dimisit, sine templo scilicet, sine sacrificio, sine sacramentis, adeo ut instar filii prodigi non vescantur nisi siliquis, hoc est, cortice tantum sacrae Scripturae, non interiore, et vero eius sensu, facti in hoc Iudaei Esau persimiles; sicut enim ille prior natu foris venationi inserviens patris benedictionem amisit, ita Iudaei foris vagantes, hoc est, foris in literae cortice iustitiam quaerentes, benedictionem coelestis haereditatis amiserunt, quam tamen Iacob posterior natu, domi remanens acquisivit, hoc est, gentilis populus soli interiori, et spirituali sensui intendens, a Deo consequutus est. Latet quidem ad modum frumenti sub palea spiritalis, et verus sensus sub cortice literae; Iudaei instar brutorum animantium palea vescuntur, Gentiles vero tamquam rationis participes, spiritus frumentum edunt. Unde Iob (*c.* 5). Iudaeorum esuriem, et esurientium gentilium saturitatem praevidens dixit (*Iob* 5): *Ego vidi stultum, cuius messem famelicus comedet*; hoc est, vidi stultum populum Iudaeorum, cuius messem famelicus Gentilium populus comedet. Id etiam ipsum spiritu prophetico praevidens Isaias (*cap.* 65) in persona Dei haec loquutus est: *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis: ecce servi mei bibent, et vos sitietis:* quasi dicat: ecce servi mei Gentiles ad fidem conversi comedent cibum corporis mei, vescenturque suavissimis catholicae doctrinae epulis, et vos famem patiemini ut canes; ecce servi mei Gentiles bibent aquam vivam salientem in vitam aeternam; ipsi bibent sanguinem meum, et vos siti aridi remanebitis. Hanc eandem expositionem acceptat Nicolaus de Lyra dicens: *Per esurientes designantur Gentiles, qui cum magno desiderio verbum Dei receperunt; per divites vero legisperiti, divitiis Scripturarum prius repleti, quos dimisit inanes per excoecationem eorum, et falsum intellectum Scripturarum:* in cuius figura, ut tradit d. Paulus (2. *Cor.* 3): *Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem eius:* erat quidem vultus Moysis singulari gloria et splendore effulgens, sed tamen velamine contectus, manus autem eius in sinum missa, leprosa facta esse memoratur: per quae duo aperte significantur, primum, quod Iudaei Christi gloriam, et maiestatem agnoscere renuunt, Apostolo dicente: *Usque ad hodiernum diem velamen positum est super cor eorum:* secundum, quod ex operibus legis nullus erat a peccati lepra emundandus, id enim praenotabat leprosa Moysis manus in sinu recondita. Addunt etiam isti auctores, per hos *divites* apte intelligi posse haereticos, qui adeo se divites gloriantur, ut se aliis omnibus, etiam antiquissimis Ecclesiae Patribus, praeferant, eisque se sapientiores sibi falso blandiantur, cum tamen revera catholica doctrina, solida veritate, et sacramentorum fructu omnino inanes et vacui remanserint. Utuntur quidem sacramento baptismatis, sed adulti sine gratia illud recipiunt, ut docuit d. Augustinus (*tom.* 3. *de fide ad Petrum cap.* 26. *et* 39): *Firmissime tene, et nullatenus dubites: sacramentum baptismatis non solum intra Ecclesiam catholicam, sed etiam apud haereticos esse potest, sed extra Ecclesiam catholicam prodesse non potest.* Imitantur etiam sacramentarii Eucharistiam, sed vacui sunt ipsius medulla et veritate: nam licet dicant vesci et pasci corpore Christi, inania haec sunt, cum corpus Christi sub speciebus realiter existere negent, solumque eius umbram in Eucharistia esse agnoscant: unde consequens est, quod sola umbra pascantur, non veritate.

Quartam expositionem praecedenti omnino oppositam ex mente cardin. Toleti (*sup. cap.* 1. *Lucae*) referam; illa enim Iudaeis adversabatur, haec eos exaltat: censet enim promissionis terram fertilem, abundantem, et melle ac lacte manantem, traditam fuisse Hebraeis pauperibus, et esurientibus, ut vocat illos David (*Psalm.* 106): *Esurientes, et sitientes, anima eorum in ipsis defecit;* ab eadem vero exclusos fuisse idololatras, ut sacrilegus idolorum cultus verae ac sanctae Dei religioni cederet.

Quintam expositionem nos docet cardinalis